

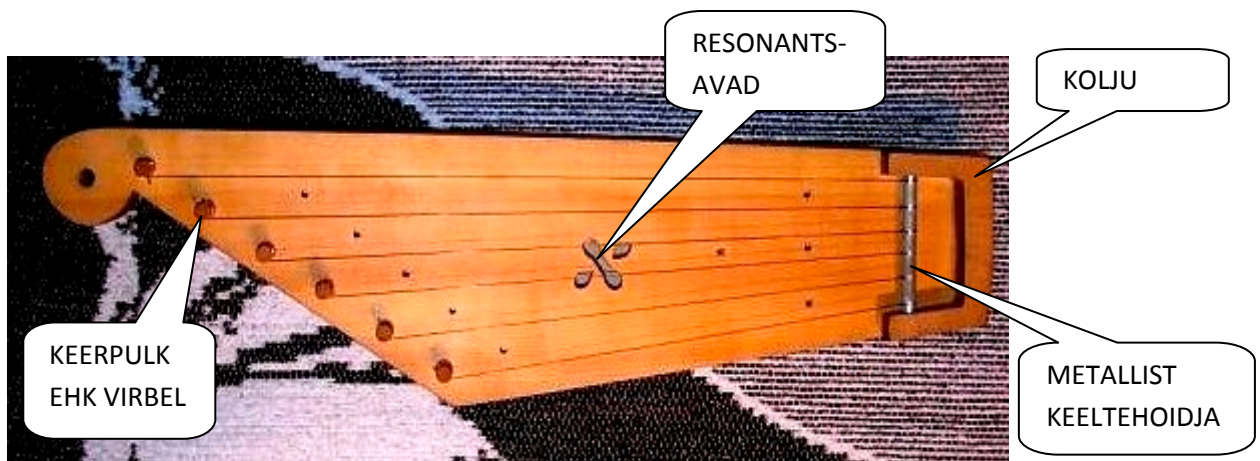
VÄIKEKANDLE MÄNGUVÕTETE ÕPETAMINE KLASSITUNNIS

Pille Karras

Keila Muusikakooli kandleõpetaja

... Kust ma võtsin kandle põhja?
See sain lõhe lõualuusta.
Kust ma võtsin kandle kaane?
See sain koha kulmuluusta.
Kust ma võtsin kandlepulgad?
Need sain havi hammastesta.
Kust ma võtsin kandlekeeled?
Need sain neiu juuksi-ista ...
(talgulaul, Pärnu, 1888)

Vana eesti kannel õõnestati ühest puust, harilikult kuusest, kuid ka männist, pärnast, harvemini kasest. Katteks asetati eraldi kõlalaud, harilikult paljude pisikeste, harvem ühe suurema resonantsavaga. Keeli oli 6–7 või veidi rohkem; vanemal aegadel olid need jõhvist või keerutatud soolest, hiljem traadist. Ülaotsas olid nad pingutatud tagantpoolt keeratavate puust keerpulkade (virblite) abil, alaotsas aga kinnitatud nn kolju külge. Koljuks oli pilli korpuse alumine kitsam ots, mis oli kolmest küljest leenitaoliselt kõrgemaks jäetud; külgleenide vahel oli raudpulk, mis oligi keeltehoidjaks. Ilma koljuta pille tuli ette harvem, nendel kinnitusid keeled kandle korpusesse löödud raudaasa külge.

Pillimeister Raivo Sildoja valmistatud kannel. Muuseumipilli koopia 1994

Labaga setu kannedel jätkus pilli korpus ülaosas kaane tasapinnal lauakujulise pikendusega, nn labaga (*helühänd*). See võimaldas vasakule käele paremat tuge ning parandas pilli kõlavust. Samasuguse ehitusega oli Loode-Venemaal Pihkva ja Novgorodi kubermangus kasutatud vene *gusli*, vepsa *sribunnik* ja Ida-Läti Latgale piirkonna *kokle*. Sellele pillile on olnud iseloomulik akordilises katmistehnikas tiheda faktuuriga rütmikas mäng. Sõrmi keelte vahel hoides liigutatakse rannet edasi-tagasi, summutades nii mittevajalikud keeled ja jättes helisema akordi keeled. Parema käe sõrme üle keelte tõmmates pannakse keeled helisema.

Pillimeister Rait Pihlapi valmistatud setu kannel

Kirjeldatud arhailist kandletüüpi tundsid kõik läänemeresoome rahvad (eesti *kannel*, setu *kannõl*, soome ja karjala *kantele*, liivi *kandla*, isuri *kannel*, vepsa *kandel*, vadja *kannõl*), balti rahvad (läti *kokle*, leedu *kankles*) ja loodepiirkondade venelased (*gusli*). Teatavate keeleliste kriteeriumide põhjal otsustatakse, et pilli tunti vähemalt paar tuhat aastat tagasi (Tampere 1975).

Algselt on kannel olnud kasutusel soolopillina, improviseeriti n-ö enda jaoks, oma meeleolu loomiseks ja hinge korrastamiseks. Vaiksekõlalise instrumendina soodustas kannel omaette olemist. Soome kogujatelt on olemas kirjeldusi tundidepikkuse katkematu mängu kohta (Kastinen 2009). Väikekannelde koosmäng on hiline nähtus ning ilmselt on seda soodustanud pilli õpetamine muusikakoolides ja -ringides. Traditsiooniline pilliõpe – eeskuju võtmine kogunud mängijalt – on asendunud koolitundidega ja õppimisega rühmades.

Sirje Voitka sai 1989. a Kaustise festivalilt idee hakata väikekandleid tootma Tallinna Klaverivabrikus. Ühtekokku tuli vabrikust aastatel 1990–1997 umbes 1600 6-keelset kannelt. Pärast kannelde tootmise lõpetamist on uuesti ilmunud kandlemeistrid, kes valmistavad pille tellimuse peale ja korraldavad kursusi nendele, kes soovivad ise pille ehitada. (Haas 2009).

Helle Suurlaht on organiseerinud kandleehitust Padise Põhikoolis. Juhendajaks on olnud kooli käsitööõpetaja Toivo Toompuu. Aastatel 2006–2010 valmis seal koostöös laste ja nende vanematega ligikaudu 60 pilli.

Samade inimeste eestvõttel on Keilas, Erakoolis Läte tehtud koos lastevanematega 34 pilli. Meisterdamise ja pillimeistrite kohta saab rohkem andmeid lingilt:

http://www.emol.ee/uploads/Väikekannel_kooli.doc

Väikekannelt valides oleks hea endale selgeks teha, mis helistikuga pilli soovitakse. Levinumad helistikud on G-duur ja D-duur. Võimalikud on ka teised helistikud. Kindlasti võiksid tellitud pillid olla kõik ühes helistikus, siis on neid lihtsam koos mängima panna.

6-keelne kannel on häälestatud G-duuris $g^1, a^1, h^1, c^2, d^2, e^2$ või D-duuris $d^1, e^1, fis^1, g^1, a^1, h^1$.

Mänguvõtted

Meil on andmeid ainult setu kannelde mängimise viisi kohta. Säilinud on Armas Otto Väisäneni kogumisretkede (1912–1921) salvestused vaharullidel ja kirjeldused kannelde, kandlemängijate, pillimeistrite ja kandlelugude kohta. (Valk 2005). Eespool on setu kandle mänguvõtteid juba kirjeldatud.

Väikekandle mänguvõtted on jõudnud meieni Hannu Saha abil Soomest. Tema näidatud võtted on avaldatud ka Jaan Söödi koostatud vihikus „Kuuekeelne kannel”. Leedust on meile jõudnud parema käe liikumine akordi mängimisel mängijast eemale, kasutades lipitsa või plektrumi asemel nimetissõrme (Haas 2009). Haas on demonstreerinud ka plektrumiga mängu, kus parem käsi liigub keeli tõmmates mängija poole.

Väikekandle mängimiseks võetakse pill sülle, pikema küljega vastu põlvi või asetatakse laua peale. Lühemad keeled jäävad mängija poole. Laua peal mängimiseks on vaja sobiva kõrgusega lauda ja tooli, et oleks mugav mängida. Sealjuures võib tekkida probleem, et pill hakkab laua peal liikuma või ebameeldiva häälega vibreerima. Selle vältimiseks võib pilli laua külge fikseerida tahvlinätsuga või kasutada õhukest mittelibisevat kangast (kummilaadne hõre kangas, mida kasutatakse vaipade ja linikute libisemise takistamiseks). Kitarrimängijad kasutavad samasugust spetsiaalset kangast. Pilli süles hoidmine teeb pilli käsitlemise mugavamaks. Kindlasti on oluline jälgida kehahoidu: jalad kõrvuti, tallad maas, selg sirge.

Elo Kalda mängimas väikekannelt. Foto: Raivo Sildoja 2003   Foto: Rait Pihlap

Akordide mängimiseks väikekandlil toetub vasak käsi virblitele ja sõrmed katavad kinni keeled, mis antud akordi ei kuulu. Parema käe nimetissõrme küünepoollega lüüakse üle keelte endast eemale või siis tõmmatakse üle keelte enda poole nimetissõrme „padjapoollega”. Oluline on jälgida, et liiguks kogu käsivars.

Keelte helisema panekuks võib kasutada ka puutikku (selleks sobivad hästi grillitikud, mida saab pikkuselt endale sobivaks lõigata) või siis kitarrimängul kasutatavat plektrumi (mediaatorit, lipitsat). Puutikuga on võimalik saavutada pisut pehmemat kõla, plektrumid on aga erineva jäikusega ja väga jäiga plektroni kasutamisega võib kaasneda ebameeldiv klõbin. Puutikuga mängimisel võiks käsi liikuda üle keelte suunaga mängija poole.

Siblimistehnikas mängimisel tõmbavad vasaku käe sõrmed akordide vahel keeli, mida nad akordi mängimise ajal katavad. Sellise mängutehnika abil hakkab meloodia täpsemalt kõlama. Samuti tekib hea võimalus vabalt improviseerida.

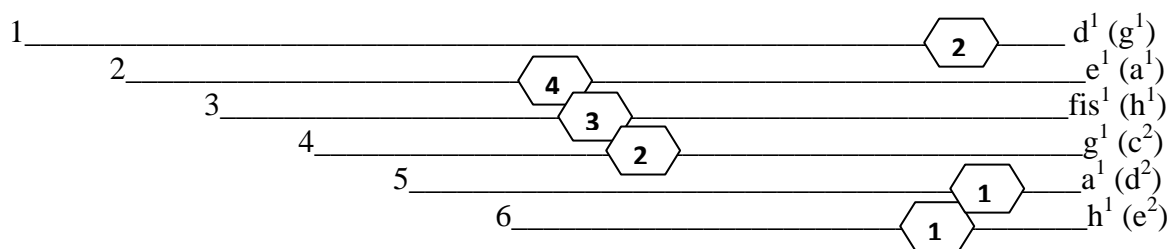
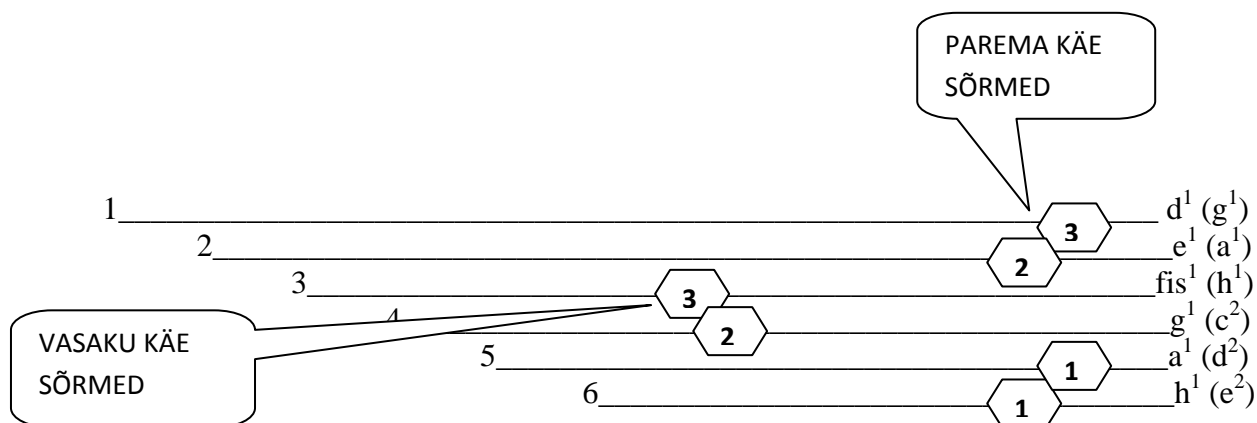
Sõrmitsemistehnikas mängides on igal sõrmel mängida oma keel. Vasak käsi toetub virblitele ja parem käsi koljule. Sellisele mängustiilile on iseloomulik, et kõik keeled jäetakse kõlama, sõrmed keeltele ei toetu. Sõrmestusi on erinevaid ja antud valikust saab valida endale mugavaima. Soovitus on omandada stabiilne sõrmestus, et sõrmed saaksid harjuda kindla helikõrgusega.

Sõrmede asetus sõrmitsemisel

Joonistel on keeled tähistatud numbritega alates helirea 1. astmest ja antud ka G- ja D-duurile vastav häälestus.

Vasaku käe sõrmede asetus on märgitud kastikestega keeltele ja kastikese sees olev number tähistab keelt mängiva sõrme numbrit: 1 – põial, 2 – nimetissõrm jne.

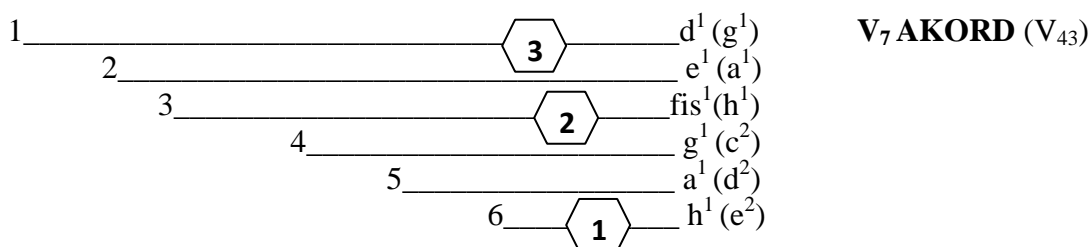
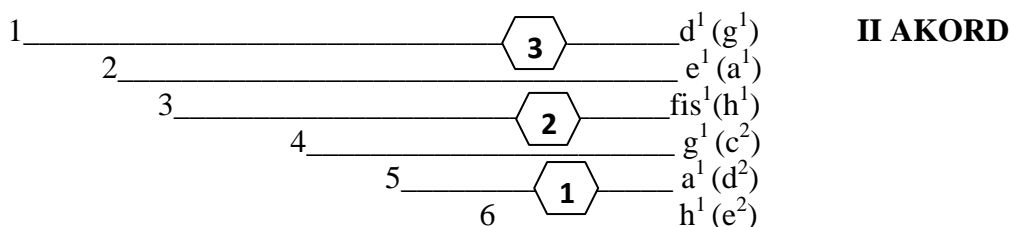
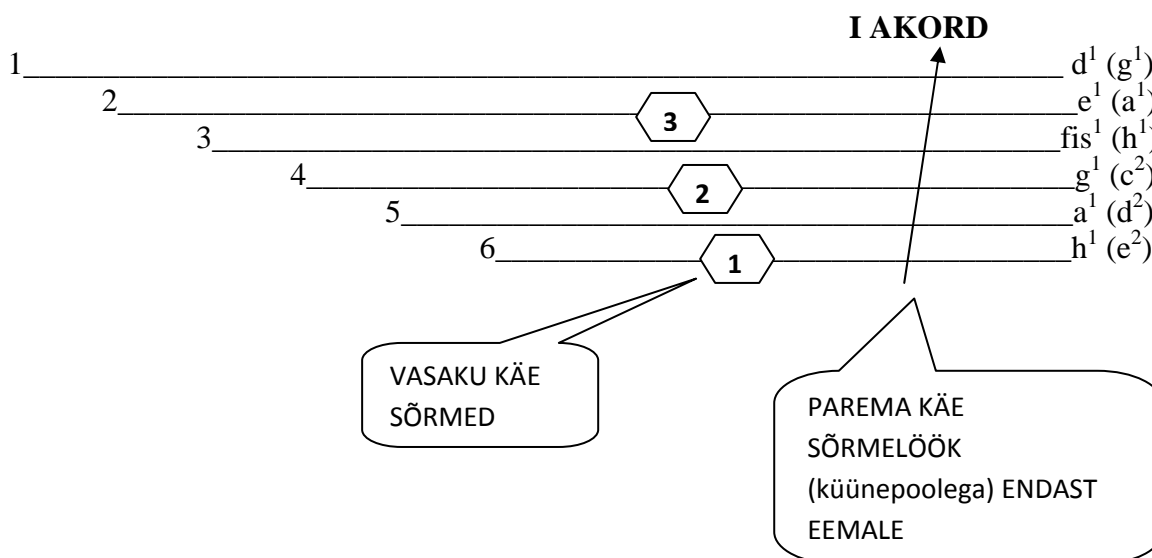
Siin on esitatud kaks sõrmede asetust. Alati on võimalik tekitada endale sobilikum sõrmede süsteem. Oluline on jääda ühe kindla sõrmestuse juurde. Kui ollakse juba vilunud mängija, siis tekib vahel vajadus loost sõltuvalt muuta ka sõrmede asetust. See on lubatud, sest sõrmed peavad olema muusika teenistuses.

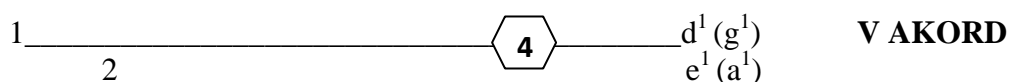
Akordivõtete tabelid

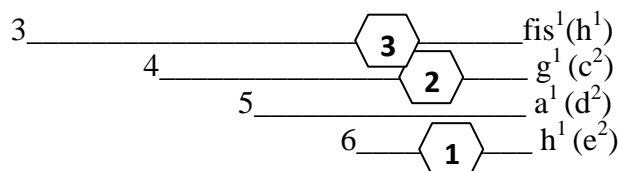
Keeled on joonistel tähistatud numbritega alates 1. astmest ja antud ka G- ja D-duurile vastav häälestus. Vasaku käe sõrmede asetus on keeltele märgitud kastikestega ja kastikese sees olev number tähistab keelal paikneva sõrme numbrit: 1 – vasaku käe põial, 2 – nimetissõrm jne.

Keelte helisema panekuks lüüakse parema käe nimetissõrme küünepoolega üle keelte endast eemale või tõmmatakse sõrme „padjaga” üle keelte enda poole. Enda poole tõmbamisel võib abivahendina kasutada ka puutikku.

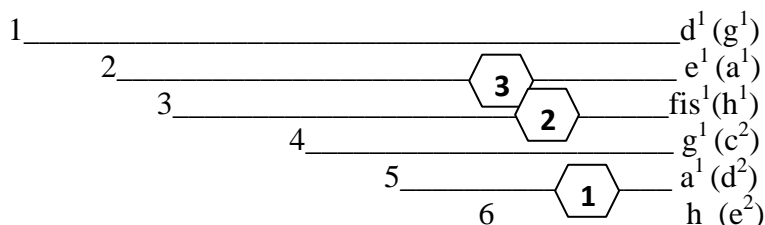

NB! Uutes laulikutes on märgistuse V all mõeldud V₇ akordi võtet!

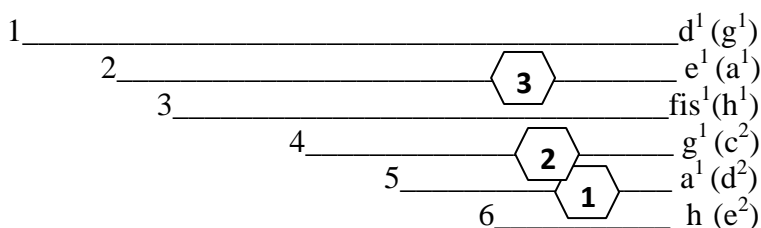

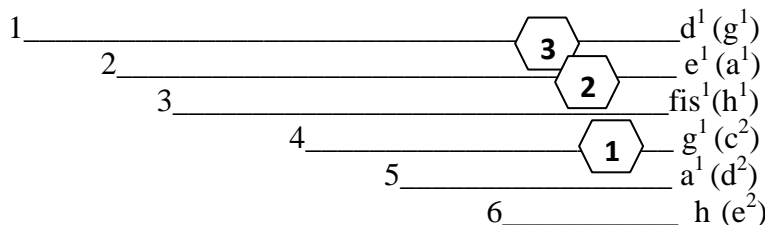
IV AKORD (IV₆₄)

VI AKORD (VI₆)

III AKORD (III^{sus4})
(kasutame II astme
dominandina)

Olge loovad! Leidke pillil endale sobivaid kooskõlasid, akorde ja kasutage neid.

Kust leida tuge?

Väikekandle õpetajaid on Eestimaal paljudes kohtades. Tasub pöörduda nende poole ja nõu küsida nii pilli ostmisel kui ka mängimisel. Sageli on nendel inimestel mitu erinevat pilli ja see annab võimaluse proovida erinevaid häälestusi.

Mitmesuguseid kursusi pakub August Pulsti Õpistu Viljandis:

<http://www.folk.ee/opistu/et/Tutvustus>

Kuulake helisalvestisi!

Väike Seltsike
Tuuletargad
Majakavahi armuhüüd
Krää. Läti lugu
Mari Kalkun. Üü tulõk.
Mari Kalkun. Vihmakõnõ
Ääletu ägin

Veljo Tormise „Koolimuusika eesti rahvalauludest ja pillilugudest ” (Tallinn, 1981) on suurepärase eeskuju. Sealt leiab näiteid väikekandle kasutamiseks ansamblimängus.

Monika Pullerits on avaldanud kogumiku „Koolimuusika: kõnemängust pillimänguni” (Avita, 2004). Selles pole küll väikekannelt kasutatud, kuid ideid saab sealt kindlasti.

Tänu kaasamõtlemise, abi ja toetuse eest Tuule Kannile ja Helle Suurlahele!

Väike noodikogu

Märgistusest:

^2 – keelt tõmbab vasaku käe 2. sõrm

^3 – keelt tõmbab vasaku käe 3. sõrm

Kits kidu karja

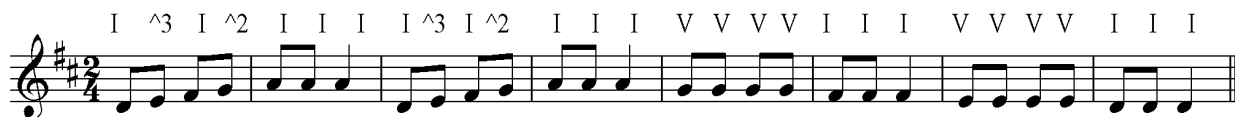
Targa rehealune.

Muhu

Rongisõit.

G. Emesaks

Hiir sõidab metsa

Sangaste

Kus sa sõi - dad hii - re - ke - ne, tsir - ku, nir - ku?

Mõtsa puid ragumaie, tsirku, nirku.
A'gu puu pähä satas, tsirku, nirku?
Ma karga kännu ala, tsirku, nirku.
Vaist sa sinna ära külmat, tsirku, nirku?
Ma tii til'le tulökösõ, tsirku, nirku.
Vaist su kõtt säääl ärä kõrbes, tsirku, nirku?
Mina võia võismamagõ, tsirku, nirku.
Kost sa tüki võid saad, tsirku, nirku?
Noore naisõ nurmikust, tsirku, nirku.
Vana naisõ vaksikust, tsirku, nirku.

Savikoja venelane

Karksi

Vilepillilugu

Tori

Kasutatud kirjandus

- Eesti rahvapille. (2008). Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
Haas, A. (2009). *Origins of Latvian and Estonian Palyng Styles in the Baltic Psaltery Revival*. Musiikin suunta 1/2009.
Kastinen, A. (2009). *Karelian Kantele Improvisation in the Lihgt of the 19th Century Manuscripts*. Musiikin suunta 1/2009.
Kuuekeelse kandle noodikogu. Rahvamuusika ja folkloori kateedri riigieksami teoreetiline töö. Viljandi: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.
Sööt, J.(1990). *Kuuekeelne kannel*. Tartu: Tartu trükikoda.
Tampere, H. (1975). *Eesti rahvapillid ja rahvatantsud*. Tallinn: Kirjastus Kommunist.
Valk, K. (2005). *Labaga kannel Setumaal 20.saj.algul: mängutraditsiooni ja pillilugude analüüs*. Tartu Ülikool. Kirjanduse ja rahvaluule osakond. Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool, bakalaureusetöö